

LA CIÈNCIA I LA FICCIÓ A LA CIÈNCIA-FICCIÓ: TECNOFÒBIA I TECNOFÍLIA A LES HUMANITATS (UNA APROXIMACIÓ COMPARATIVA)

Sara Martín Alegre, UAB
Sara.Martin@uab.cat

NOTA 1: Vaig preparar aquest text convidada per la Prof. Antonieta Oliver com a part del cicle ‘Rellevància de la Literatura Comparada’, ofert pel ‘Grup de Recerca en Literatura Comparada’ liderat pel Prof. Antonio Monegal. La xerrada es va oferir a l’Auditori Mercè Rodoreda de la Universitat Pompeu Fabra, el 28 d’Octubre del 2014.

NOTA 2: Si al lector li interessa la ciència-ficció trobarà el meu dossier sobre com fer recerca en aquesta especialitat a:
<http://gent.uab.cat/saramartinalagre/sites/gent.uab.cat.saramartinalagre/files/RESEARCHING%20SCIENCE%20FICTION.pdf>

1. Com he arribat a la ciència-ficció

Em convida la Prof. Antonieta Oliver a reflexionar en veu alta sobre com he arribat a la Ciència Ficció i de quina manera visc la inestable relació entre les Humanitats i les Ciències.

Començo, doncs, per dir que llegint fa poc *Yellow, Blue, Tibia* de l’Adam Roberts¹ em vaig trobar amb un passatge davant el qual vaig haver de riure. El pobre protagonista, un autor rus de CF ja oblidat, de l’època stalinista, acaba apallissat a l’hospital. La doctora li diu: “Em diuen que és vostè autor de CF” i ell, il·lusionat, es pensa que ella n’és lectora. “De cap manera,” contesta ella “sóc una dona madura, el contrari d’un lector de CF.” Aquesta dona madura que teniu al davant (sóc nascuda el 1966) està pensant des de fa setmanes de quina manera sóc el contrari d’una dona madura en tant que sí que sóc lectora de CF. Per riure, ja dic. Afegeixo allò tan conegut entre els fans que l’edat d’or de la CF són... els 12 anys!! I ja no sé com puc presentar-me davant vosaltres amb seriositat.

El meu primer contacte amb la CF va ser de molt petita, abans d’aquests 12 anys. El meu pare sempre ha estat espectador de CF a la TV i recordo haver crescut² amb el Capità Kirk de

¹ Veure http://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Roberts_%28British_writer%29

² O potser no. Segons un tal ‘Arriaco’ en un missatge enviat al fòrum ‘Mundo Star Trek’ (<http://www.mundostartrek.com/foros/index.php?topic=35.0;wap2>) la sèrie es va començar a emetre el 7 de Gener de 1969 (segons el diari ABC) com a *Viaje a las estrellas*. A partir de Març de 1969 es va dir “La conquista del espacio.” Pel que sembla jo vaig veure amb 6 o 7 anys la re-emissió del 1973/74. ‘Arriaco’ diu que es passava dissabtes a la tarda per UHF i podria ser perquè és ben cert que tinc connectat aquest espai horari amb el fantàstic en general a la TV de la meva infantesa.

Star Trek, primer ídol eròtic, a més, en tant que la meva mare sempre que el veia em deia lo guapo que era. No sóc, però, Trekkie; la meva sèrie de referència és *The X-Files* (1993-2002... em costa molt dir-li *Expedient X*).

Després, cap els 10 anys o abans potser, van venir les novel·letes de quiosc escrites per autors locals usant pseudònims en anglès.³ També, cosa que fa una mica de vergonya dir, la gran popularitat del tema OVNI als anys 70 espanyols, des de serials sobre abduccions a revistes com *Semana* als documentals de l'Erich Von Daniken, com ara *El missatge dels deus*,⁴ convençut que els extraterrestres ja havien visitat la Terra en el remot passat.

Mai vaig deixar de veure cinema de CF: vaig veure *La guerra de les galàxies* (1977) amb 11 anys i ho recordo com si fos avui. La primera pel·lícula que vaig veure al cinema sense pares, amb els amics, va ser *Encontres a la tercera fase* (1978). No recordo, però, haver llegit CF de qualitat fins els 15, quan un noviet, veient que llegia sense parar, em va regalar molts dels llibres de butxaca editats per la magnífica editorial Bruguera, on treballava el seu pare.⁵ Gràcies, Javi!

La meva pròpia biblioteca de CF va anar creixent, gràcies al mercat de Sant Antoni i les parades de llibres de segona mà, una mica més. Haig de dir, però, que entre els 18 i els 25 anys em vaig convertir en tota una *snoob* cultural per culpa dels meus estudis de Literatura (Anglesa) a la universitat, on lo popular mai va entrar. Això és molt freqüent entre els estudiants que, com jo, venen de classe obrera i es troben que a) la cultura que porten de casa es considera irrellevant o de mal gust, b) no s'adonen que la 'gran Literatura' és també sospitosament classista, massa centrada en les classes mitjanes.

Vaig tornar de valent a la CF escrita (la del cinema i la TV mai la he deixada) perquè una estudianta del meu curs sobre Romanticisme em va posar al davant *Hyperion* del Dan Simmons (gràcies, Irene!). Crec que era el meu primer o segon any com a professora a la universitat, fa més de 20 anys (vaig començar el 1991). Des de les hores, i coincidint amb l'inici del meu Doctorat el 1993, ja no he deixat mai de llegir CF, sempre amb passió però mai amb exclusivitat perquè de fet sóc força omnívora com a lectora (excepte per la novel·la rosa...).

Aclareixo que, en tot cas, mai he estat vinculada al *fandom* perquè mai he tingut amics interessats en la CF fins un cop dins del món acadèmic. Sí que tinc contacte ocasional amb la gent al voltant de la llibreria Gigamesh (l'Alejo Cuervo, el Juanma Santiago) però no he anat mai a una Hispacón (potser aquest any, la fan ben a prop a Montcada i Reixach). Sí que aniré, ben segur, a l'Eurocon que es farà a Barcelona el Novembre del 2016. Per si no sabeu de què parlo és la convenció de *fans* del gènere a nivell europeu. La última, a Londres, va tenir un vessant acadèmic i miraré de provar si el puc portar jo aquí. Ja veurem, m'ho hauré de guanyar.

Si m'ho permeteu voldria afegir que la gent del *fandom* em tracta amb força respecte,

³ Recomano de tot cor la lectura del doble volum de l'Editorial Robel, *La novela popular en España* (2000).

⁴ Veure el seu web <http://www.daniken.com/> o http://es.wikipedia.org/wiki/Erich_von_D%C3%A4niken.

⁵ Es pot veure el llistat complet de la col·lecció 'Bruguera Libro Amigo' a <http://www.rosaspage.com/listados/amigo.html>

sobre tot des que vaig publicar un volum monogràfic sobre *Expedient X* el 2006. El volum es diu *Expediente X: En honor a la verdad*⁶ i està adreçat al públic en general sense deixar de ser molt rigorós. De fet és el primer estudi que s’ha fet a Espanya sobre una sèrie completa de TV i he aconseguit que el coneguin tant fans com especialistes acadèmics, exactament el que volia.

La gent més implicada dins el *fandom* també m’ha donat punts extra per haver publicat un article a *Foundation*, una de les tres revistes capdavanteres sobre CF en anglès. Ara m’he proposat com a fita publicar una altre a *Extrapolation*, a veure com va. Penso també que, al contrari del que es podria pensar, que ser una dona m’ajuda perquè la gran majoria d’homes dins la CF veuen que realment m’agrada. Penso que, de fet, hi ha molta més resistència al que llegeixo i escric per part d’altres dones, en tant que consideren la CF cosa d’homes... i a més immadurs. Volia subratllar que tot això em fa viure la CF de manera comparativa perquè no hi han gaires àrees dels Estudis Literaris en les quals hi hagi una divisió entre especialistes i fans, divisió no gens fàcil de navegar.

2. La relació amb els meus estudis anteriors

Com us deia, al llarg dels meus anys universitaris fins l’inici de la meva tesi doctoral, ara fa 20 anys, la CF no va ocupar cap lloc a la meva formació, només al meu temps d’oci (que també és de formació, és clar, si ho penso bé).

Vaig fer la meva tesina de màster el 1992 sobre l’adaptació al cinema de *La dona del tinent francès*, novel·la del John Fowles, amb guió del gran Harold Pinter. Mirant d’ampliar aquesta tesina a tesi vaig considerar altres adaptacions i em va venir al cap *Blade Runner*, de 1982, la meva pel·lícula preferida. Es tracta, de fet, d’una doble adaptació: directa de la novel·la de l’obra del Philip K. Dick, *¿Somien els andròides amb ovelles elèctriques?* (1968) i indirecta de la novel·la seminal de la Mary Shelley, *Frankenstein* (1818). Se’m va creuar pel cap una pregunta de recerca fonamental: ¿de quina manera el concepte de monstre havia canviat com per fer que l’atractiu replicant Roy Batty fos tan diferent de la pobre criatura del Dr. Frankenstein? I ja vaig canviar de tema totalment.

La meva tesi, presentada el 1996,⁷ és un estudi cultural sobre com s’articulava la construcció del monstre en un conjunt de 75 novel·les i 125 pel·lícules en anglès dels anys 80 i primers 90, començant amb *Alien* (de fet del 1979). Com era d’esperar bona part de les meves fonts primàries eren CF, però moltes altres eren Gòtic.

Deixeu-me explicar que vaig anar a parar en mans d’un jove doctor al meu Departament, el Prof. Andrew Monnickendam, i que ell va tenir la generositat d’acceptar guiar-me encara que el tema i els meus gèneres li cauen força lluny. Vaig tenir la sort a més que el Pere Gallardo, avui professor a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, ja estava fent la seva tesi pionera sobre els

⁶ Us podeu descarregar el text del meu web: <http://gent.uab.cat/saramartinallegre/content/books>

⁷ Aquí la teniu: ‘More Human than Human’: Aspects of Monstrosity in the Novels and Films of the 1980s and Early 1990s (<http://www.tdx.cat/handle/10803/4915>)

robots als relats de la CF clàssica sota direcció de la Prof. Rosa González a la Universitat de Barcelona. L'Andrew Monnickendam em va dir, paraules literals, “si la Rosa pot portar una de robots, jo puc portar una de monstres.” I apa, anem fent. Quan vaig conèixer el Pere Gallardo ell portava sota el braç el volum *Jo, robot* de l'Isaac Asimov perquè el podés identificar...

L'Andrew Monnickendam em va ajudar a aconseguir la beca de ‘la Caixa’ i vaig passar un any de la tesi (1994-5) sota supervisió del Prof. David Punter a la Universitat de Stirling, a Escòcia, just quan es va fer allà el primer congrés sobre ‘Estudis Gòtics,’ dels quals ell és un dels pares fundadors (gràcies al seu volum pioner *The Literature of Terror* del 1980 (segona edició 1996)). Vaig estar per això força anys treballant en temes gòtics i estic molt orgullosa que un dels meus deixebles, el Xavier Aldana Reyes, avui professor de la Manchester Metropolitan University, és una de les autoritats joves més respectades (només cal llegir el seu colpidor volum *Body Gothic* (2014)). El que em va passar amb el Gòtic, però és que, irònicament, el ‘body gothic’ que el Xavi treballa em va deixar de motivar. El terror psicològic m'agrada i, bé, poso la mà al foc per la saga *REC*, però bestieses com *Hostel* o la saga *Saw* em fan molta ràbia i molta mandra per la seva crueltat i visceralitat. Un cop llegit *Body Gothic* entenc millor la seva coherència però tot i així em costa molt entrar-hi.

El 2011 el Pere Gallardo i l'Ángel Mateos de Castilla-La Mancha, altre especialista en CF, van estar al tribunal de tesi del meu estudiant mexicà el Rafael Miranda Huereca, a qui vaig dirigir *The Evolution of Cyberpunk into Postcyberpunk: The Role of Cognitive Cyberpsaces, Wetware Networks and Nanotechnology in Science Fiction*.⁸ La conversa post-defensa va ser el que em va fer veure que em calia sortir de l'armari i proclamar als quatre vents que m'agrada la CF. No sé, però, si va ser una bona decisió per manca de massa crítica.

El Pere Gallardo va organitzar una jornada a la URV anomenada “Science Fiction: Past, Present and Beyond”, el Març del 2012, on després d'una crida exhaustiva per tots els nivells de la Filologia Anglesa a Espanya ens vàrem trobar 16 participants. D'aquests a tot estirar 5 havíem publicat sobre el tema. La jornada va anar molt bé però no s'ha repetit de moment. Jo no he abandonat el pla de transformar-la en un punt de trobada internacional virtual però les meves energies han estat ocupades amb moltes altres coses, com ara el grup de recerca sobre masculinitats de la UB, ‘Construint Noves Masculinitats’ al qual pertanyo.⁹

Una altra cosa que volia comentar és que el panorama acadèmic espanyol és encara molt tradicional. Una de les joves participants a la jornada de la URV va rebre un avís per part del cap del seu Departament en el sentit que això era un tema de recerca que no ‘interessa’, és a dir, que no li beneficiaria treballar. Jo ja sóc prou grandeta com perquè ningú m'hagi de dir què em cal fer però tot i així sóc conscient de les limitacions en les quals em veig no tant atrapada com tancada. L'estratègia lògica i necessària de demanar grups de recerca propis la veig complicada com deia per la manca de massa crítica. El Pere Gallardo, per exemple, porta molt temps sota el

⁸ Aquí la teniu, http://www.patchworkman.com/uploads/Tesis_toda_final.pdf. També recomano de tot cor la lectura de la tesi de la Noemí Novell, *Literatura y cine de ciencia-ficción: Perspectivas Teóricas* (<http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4892/nm1de1.pdf?sequence=1>), de la qual vaig ser examinadora.

⁹ El nostre web és <http://www.ub.edu/masculinities/>.

paraigües dels Estudis Utòpics i jo vaig treballant CF dins els Estudis Culturals i, sobre tot, els Estudis de Gènere (identitari, vull dir, no pas narratiu).

També, potser, hi ha una mica de covardia per part meva. El curs passat (2013-14) he donat una assignatura monogràfica optativa de Grau sobre *Harry Potter*¹⁰ però encara no m'he atrevit amb la CF, una mica potser massa preocupada pel fet que el meu públic d'estudiants és un 90% femení (i em consta que poques noies llegeixen CF). Quan vaig acabar *Harry Potter* vaig fer una crida i al voltant d'un cafè una dotzena dels meus estudiants i jo mateixa vàrem triar el programa preliminar de l'assignatura sobre CF que vull donar el curs vinent (2015-16). El problema és que haig d'usar una de les absurdes etiquetes que tenim per les optatives i segurament serà simplement 'Prosa' o, de nou, 'Estudis Culturals'. Ja veurem.

3. Algunes definicions i conceptes claus per a la meva investigació

Tant parlar de CF i encara no us he explicat en què consisteix...

Doncs, la CF, és un subgènere del fantàstic que es caracteritza pel fet que les seves narracions són plausibles en relació a la realitat que ens envolta (mentre que les de la fantasia són impossibles). És molt important no confondre el fantàstic i la fantasia: el fantàstic és tota narració que no és realista tal com coneixem la realitat; la fantasia és el tipus de narració que usa elements totalment imaginaris i, com deia, impossibles, en relació a la realitat. Un exemple molt conegut seria la sèrie que he esmentat *Harry Potter*, on la màgia condiciona la vida dels personatges.

A la crítica de CF actual usem els conceptes presentats pel Darko Suvin el 1979 al seu llibre *Metamorphosis of Science Fiction*, on ell argumenta que la CF produeix un 'estranyament' o 'desfamiliarització' cognitiva en relació a la realitat que ens envolta. És a dir, la CF, lluny de ser una negació de la realitat representada pel realisme ens la fa veure amb ulls nous. En Suvin també va explicar que la narrativa de CF depèn de la introducció d'un 'novum,' és a dir d'un motiu que ens fa demanar 'què passaria si...?' sempre en relació a innovacions tecnològiques, científiques i socials plausibles. Si preguntem 'què passaria si els dracs existissin?' en anem a la fantasia, però si preguntem 'què passaria si poguéssim viatjar a altres planetes?' estem a la CF, per molt llunyana que pugui semblar la possibilitat d'anar més enllà de la Terra. Com a mínim hem anat a la Lluna i estem mirant d'arribar a Mart mentre que de dracs no n'hem trobat cap.

Un error molt comú és pensar que tota la CF té valor predictiu en relació al futur. En absolut. La CF és un comentari constant sobre el present que extrapola els temes que ens preocupen ara a un entorn futurista, però també sovint històricament present, passat o alternatiu. El fet, per exemple, que el món imaginat per Aldous Huxley el 1932 a *Un món feliç*, no sigui exactament el nostre, que el 1984 d'Orwell no fos el 1984 de Ronald Reagan, o el fet que cap autor de CF hagués imaginat els mòbils no invalida el gènere. De fet, la CF serveix com indicador molt clar de quins

¹⁰ Vaig publicar amb els meus estudiants dos volums online: *Addictive and Wonderful: The Experience of Reading the Harry Potter Series* (<https://ddd.uab.cat/record/118225>) i *Charming and Bewitching: Considering the Harry Potter Series* (<https://ddd.uab.cat/record/122987>)

problemes ocupen la imaginació humana en cada època, sigui el fet que el capitalisme usa el treballadors com esclaus, expressat el 1920 a l'obra pionera de Karel Capek sobre els robots, *RUR*, o el fet que la clonació pot portar a estranyes trobades amb altres versions d'un mateix, com narra una de les novel·les recents del Richard Morgan, *Woken Furies*. Per això, molts prefereixen l'etiqueta 'ficció especulativa', pel que sembla idea del Robert Heinlein, autor d'obres clau com ara *Tropes de l'espai* o *Estrany a terra estranya*.

La CF, afegeixo, és el gènere narratiu on es debaten, en clau menys o menys profunda, els temes que realment expliquen com funciona el món en cada moment. Jo sóc incapaç des de fa temps d'interessar-me a fons per la típica novel·la realista que narra la crisi de mitjana edat d'un personatge de classe mitjana en relació al seu cercle més proper d'amics i amants. Ja no puc, sigui Jane Austen o Philip Roth (llegeixo i admiro aquestes novel·les si cal, però les trobo molt estretes social i conceptualment). Personalment, m'atreu molt de la CF la capacitat de vincular una història personal amb un rerefons molt més ampli. Si voleu, això és força tradicional, heretat de la novel·la del s. XIX, però ho trobo a faltar a la narrativa actual (amb excepció potser de la novel·la de consum, com ara les del Ken Follett). Per posar un exemple molt conegut, *La guerra dels móns* (1898, H.G. Wells) té un narrador en primera persona, el nom del qual mai sabem, i és la proximitat amb aquest home i la seva peripècia personal el que fa la novel·la tant memorable. La crisi que ell narra, com sabeu, té abast mundial i és, per a mi, per aquesta raó molt més apassionant que, posem per cas, una narració sobre un divorci. Ja sé que em direu que hi ha temes de gran abast, com ara els conflictes racials or religiosos, o l'anomenat xoc de civilitzacions però, potser perquè avancen tan lentament, trobo més satisfacció en llegir narracions sobre la seva versió imaginària a la CF on sí avancen.

L'altra cosa que em produeix gran satisfacció en llegir CF, i que crec que és la marca distintiva del lector del gènere, és que m'encanta obrir un llibre i no saber on sóc. Les primeres 50 planes de cada volum són un repte per l'autor, a qui li cal presentar indirectament, sense prosa ni diàleg expositoris, el món que ha imaginat, i pel lector, que ha de fer l'esforç d'entendre i visualitzar món estranys. A mi m'agrada molt fer aquest esforç mentre altres l'odien. De fet, quan m'ha agradat la novel·la tendeixo a rellegir-la per captar millor els detalls de l'esforç imaginatiu de l'autor.

Visc amb una certa frustració, però, la impressió general que el cinema i la TV de CF són un reflex fidel de la literatura de CF. En absolut, de fet són la versió més trivial. Hi ha una llarga llista de gran literatura de CF mai adaptada, començant per *Neuromàntic* (1984) del William Gibson. No sempre es pot justificar aquesta desconexió amb el cinema per raons de l'alt pressupost de les pel·lícules de CF, en tant que això aplicaria específicament a l'anomenada 'space opera,' és a dir, la CF d'aventures a l'espai. És per això que és important predicar que la gran CF és la dels llibres.

Naturalment, el que em toca considerar ara és l'espinós problema de la qualitat literària de la CF impresa. Tot aficionat al gènere cita en la llei del Theodor Sturgeon, segons la qual el 90% de la CF és una porqueria... al igual que a la resta de gèneres. És interessant veure com crítics, autors i fans han arribat progressivament a un consens sobre aquest 10% que paga la pena llegir, com es pot

veure en el fet que els dos grans premis, el Nebula atorgat pels propis autors i crítics i l'Hugo, atorgat pels fans, van normalment a les mateixes obres.¹¹ Cal indicar a més que tan un com altre premi tenen moltes categories més enllà de la novel·la. La CF es cuida molt i molt de promocionar gèneres com la novel·la curta i el relat, sobre tot pel seu origen en les revistes.

No és cert, en suma, que no hi hagi bona escriptura a la CF malgrat el fet que és un gènere mancat de recolzament per part de l'establishment acadèmic i literari. Com us deia, els premis, el treball dels crítics i les preferències dels lectors, han format un cànon i una sèrie de sub-cànon per cada sub-gènere. La meua impressió és que es valora molt més la capacitat d'arrossegat el lector a un món imaginari totalment convincent que la qualitat de la prosa, sense que això vulgui dir que no s'hagi millorat moltíssim des dels temps dels 'pulp' als anys 20 i 30 del segle XX. No és cert, en tot cas, que pel simple fet de tenir aspiracions literàries més clares les novel·les realistes siguin millors que les de CF.

Per a mi recomanar una llista de lectures és sempre un problema perquè penso que la CF és un gust adquirit i que lo primer és tenir predisposició per llegir-la. Sense això, per molt que digui que, per exemple, *La mà esquerra de la foscor* de la Ursula K. Le Guin és una gran novel·la, no trobareu plaer en llegir-la. Desconfio en tot cas profundament d'autors literaris com la Margaret Atwood o el Kazuo Ishiguro que utilitzen el gènere sense realment tenir cap mena de respecte per la resta d'autors de CF i sense haver-ne llegit prou. Un avís que em cal fer és que llegir CF pot ser molt, molt difícil, sobre tot pel que fa als autors de la New Wave dels 70 i els post-moderns actuals. L'any passat vaig passar per la penosa experiència de veure com una estudianta abandonava el seu Treball de Fi de Grau sobre *Surface Detail* de l'Iain M. Banks quan li vaig mostrar que no havia entès la trama. El valent que fa dos anys fa fer el seu TFG sobre *Ilium* y *Olympos* del Dan Simmons va començar la seva defensa pública explicant que potser no triaria de nou treballar sobre el seu autor preferit...¹²

Si em pregunteu us diré que el meu autor preferit de CF és l'escocès Iain M. Banks, qui va morir las 57 anys fa ara un any i mig.¹³ La particularitat del Banks, i això ve molt al cas per aquest seminari comparativista, és que va portar dues carreres en paral·lel: una com a novel·lista realista, l'altre com autor de CF. Dubto molt que els seus lectors fossin els mateixos, però. Jo mateixa, que em declaro lectora omnívora, només tinc passió per una de les seves novel·les realistes, *The Wasp Factory*, no traduïda al català, potser perquè té elements absurdistes que toquen el fantàstic. En contrast, quan ell va morir em vaig llegir tota la seva obra de CF d'una tongada i estic per tornar a fer-ho perquè trobo a faltar molt el seu humor. El valent aquest del TFG sobre el Dan Simmons, a qui he enganxat al Banks, em diu que troba la seva obra nostàlgica. I tant! En Banks tracta d'una utopia, anomenada la Cultura, on s'han resolt per fi els problemes que tant ens irriteren avui gràcies a la decisió de deixar que les intel·ligències artificials treballin per nosaltres. La nostàlgia es deu al fet que mai podrem pertànyer a aquesta civilització perfectament hedonista. El meu estudiant i jo sovint fem broma que en altre vida voldrem ser agents especials de la Cultura i anar pels planetes

¹¹ Com es pot comprovar al web 'Worlds without End,' secció premis: https://worldswithoutend.com/books_index.asp

¹² Podeu veure el treball del Rubén Campos a <http://ddd.uab.cat/record/113755>

¹³ Veure la seva obra a <http://www.iain-banks.net/>

complicant la visió còsmica de qui encara no arribat a aquest estadi ideal utòpic, com deia el mateix Banks una barreja de socialisme comunitari i anarquia individual. A veure si la Cultura es decideix d'una vegada a reclutar-nos!

4. El que he trobat i quina aportació vull fer

Jo em declaro obertament feminista i practicant dels Estudis de Gènere des de fa 20 anys d'una manera o altra, potser ara més que mai. La CF clàssica va plena d'obres insofribles per tota dona amb sensibilitat feminista, amb excepció de la majoria d'obres escrites per les pròpies dones i per uns quants autors realment entenedors del que portaria el futur quant la igualtat de gèneres. Des del anys 60 i, sobre tot, 70, però, la CF s'ha convertit en el gènere capdavanter en relació al gènere identitari.

D'una banda van aparèixer un conjunt d'autores que es van declarar feministes, des de la Joanna Russ a la Pamela Sargent passant per la Vonda McIntyre, i que van usar les variants utòpica i distòpica per debatre com canviaria el món per l'impacte del feminisme. D'altra banda aquest mateix impacte a la vida real va fer impossible per a la gran majoria dels autors masculins de CF mostrar realitats alternatives a la nostra on seguís la discriminació de gènere.

Si encara queden autors misògins no ho sé dir perquè no els llegeixo. Sembla, però, que un cop creades la Princesa Leia, la Tinent Ellen Ripley, la jove Alba del *Mecanoscrit del Segon Origen* i la Molly Millions de *Neuromàntic*, dones totes elles que deixen enrere la damisel·la depenent i inútil de molta CF clàssica, els homes de la CF han anat oferint cada vegada personatges femenins més acceptables. Per a mi és un descans llegir, per exemple, la trilogia del Kim Stanley Robinson sobre la conquesta de Mart –*Red Mars*, *Green Mars*, *Blue Mars*– i veure que les dones són agents tan actius com els homes en aquesta conquesta científica i tecnològica.

En contrast, tinc una relació força complicada amb la CF feminista i la seva crítica acadèmica. Com em passa en qualsevol gènere, trobo que sempre tenim el mateix problema: s'està creant un ghetto on només hi participen les dones, sigui com autores, lectores o especialistes. Estic ben cansada que existeixin llibres específicament sobre autores i la seva feminitat i/o feminisme, quan no fem llibres sobre autors i la seva masculinitat i/o masclisme, si el tenen. D'altra banda, acostumada a las heroïnes fortes que ofereixen els homes, tinc molts problemes per identificar-me amb les heroïnes potser més realistes i per lo tant més victimitzades que ofereixen les dones. Tampoc suportó les utopies matriarcal per andròfobes, és a dir, anti-homes (per exemple, *Ammonite* de la Nichola Griffith i no és ni de lluny gaire radical).

No és doncs que no llegeixi dones (ara mateix llegeixo amb gran plaer *Queen City Jazz* de la Kathleen Noonan), sinó que prefereixo tant per part d'homes com de dones narracions de CF on ja s'han superat del tot les diferències de gènere –és a dir, prefereixo la ficció 'post-gènere' a la ficció 'feminista'. L'Iain Banks m'ha ofert això amb les seves extraordinàries protagonistes i potser l'únic problema és que no he trobat l'autora perfecta per a mi. Penso que serà la Lois McMaster Bujold, potser ara mateix la més important de totes. El problema és que és tan prolífica que no m'he

posat a llegir la seva obra seriosament, amb excepció d'un parell de novel·les que m'han encantat, *Ethan of Athos* i *Paladin of Souls* (tècnicament fantasia i no pas CF).

Mirant el conjunt de treballs sobre CF que he publicat o que estan en premsa, dos llibres i 21 articles veig que sóc una investigadora una mica eclèctica.¹⁴ He publicat sobre tot al voltant de dos temes: la comparació entre la CF escrita i adaptada al cinema, i el gènere identitari, encara que he escrit força més sobre homes que sobre dones. Per títols, *The X-Files* ocupa un lloc principal i per autors, doncs de nou són homes: Orson Scott Card, Iain M. Banks, Brian Aldiss, David Brin, etc. Tinc diversos treballs sobre *La guerra de les galàxies*, també sobre masculinitat, i algunes peces directament sobre feminisme i CF. Estic especialment contenta del dos treballs més recents, un article sobre l'Ender Wiggins del Orson Scott Card, on critico l'autor per haver menyspreat un personatge masculí atípic i alternatiu, i un article sobre *Son and Moon: Diario de un Astronauta*, el documental del Manuel Huerca sobre l'astronauta Miguel López-Alegría, un text que m'apassiona. Ara estic treballant en un article sobre el cibernètic i el cos post-humà a les novel·les del John Scalzi, amb l'objectiu de refinar una mica un concepte tant obert com és aquest del cibernètic.

Què he trobat o quina aportació intento fer, doncs? En primer lloc, com us deia, intento corregir la visió que la CF del cinema i la TV és representativa de tota la CF, quan de fet, la literària és molt més rica, fins i tot en la CF més obertament de consum. En segon lloc, vull fer de pont dins els Estudis de Gènere entre el feminisme i els Estudis de la Masculinitat tractant la CF com un immens laboratori d'idees per arribar a models diferents de feminitat i de masculinitat. Sóc una dona que escriu sobre homes no pas de manera crítica negativa sinó cercant models positius per tothom i indicant quines tensions actuals s'han extrapolat a les narracions de CF.

5. El que t'interessa de la relació entre humanitats i ciència

Els humanistes que menyspreen la CF són sovint tecnòfobs que possiblement es senten justificats pels corrents tecnòfobs dins el propi gènere. *Frankenstein* (1818) de la Mary Shelley que és, segons el Brian Aldiss,¹⁵ el text fundacional de la CF moderna és un atac frontal contra la ciència. Admiro molt aquest llibre però quant l'he ensenyat sempre he posat el dit a la nafra fent-li veure als meus estudiants que la Mary Shelley fa trampa per fer-nos compartir el seu horror que un dia els humans puguin néixer no d'un ventre matern sinó d'un laboratori. És fàcil adonar-se que si el Dr. Frankenstein hagués tingut una mica més de sentit estètic i hagués fet un home bell en lloc d'un monstre tothom li hagués fet festes... D'altra banda els humanistes tecnofílics a qui ens agrada la CF tenim un molt pobre coneixement de la ciència i la tecnologia reals. Sovint ens entusiasmen coses impossibles, com ara el viatge a velocitats més altes que la llum, actitud que ens fa a l'hora grans defensors de la recerca científica i tecnològica i els seus pitjors enemics perquè no som gens realistes.

Malgrat això, trobo que falla la metodologia acadèmica en la connexió entre humanisme i

¹⁴ Es pot consultar la meua producció científica al web gent.uab.cat/saramartinallegre

¹⁵ Veure el seu llibre *Billion Year Spree* (1973).

ciència. Prenc per cas el clàssic acadèmic de la N. Katherine Hayles de 1999 *How we Became Post-human* (pel que sembla no ha estat traduït ni al castellà ni al català). La Prof. Hayles, catedràtica de Literatura Anglesa i llicenciada en Química escriu:

(p. 24) Espero que aquest llibre demostrï, de nou, com és de crucial reconèixer les interaccions entre les diferents classes de producció cultural, específicament la Literatura i la ciència. Les històries que narro aquí –com la informació va perdre el cos, com el cibernètic es va crear com a icona cultural i artefacte tecnològic, i com els humans vam esdevenir post-humans– i les onades de canvi històric que descriu no tindrien la mateixa ressonància o amplària si haguessin estat seguides només a través de la Literatura o només a través dels discursos científics. Els textos científics sovint mostren, com no ho pot fer la literatura, les assumpcions fonamentals que donen abast teòric i eficiència tecnològica a una aproximació determinada. Els textos literaris sovint mostren, com no ho pot fer el treball científic, les complexes qüestions culturals, socials i representacionals lligades als canvis conceptuals i a les innovacions tecnològiques. Des del meu punt de vista, ‘ciència i literatura’ com a àrea d’especialització és més que una branca dels ‘Estudis Culturals’ o una activitat menor en un Departament de Literatura.

El problema és que, com el seu propi excel·lent llibre demostra, el llenguatge científic acaba fagocitant el llenguatge humanista, i la Prof. Hayles acaba produint un llibre del que anomenaria ‘humanisme hard’, amb un grau d’abstracció molt alt, tant quan parla de ciència com de Literatura. No sé si això és el que cal aconseguir.

Segurament ja heu sentit parlar que la CF es divideix en ‘hard’ i ‘soft.’ La CF ‘hard’ seria la que mostra avenços científics i tecnològics imaginats sobre la base de la recerca real. Normalment la produeixen autors amb formació científica, raó per la qual, si m’ho permeteu, costa que arribin a una gran excel·lència literària. La CF ‘soft’ la produeixen autors normalment amb formació humanista atrets per les possibilitats narratives de certs avenços reals sobre els quals es pot dir que fantasiegen (o fabulen) fins caure en la fantasia. De vegades es donen, però, accidents felïços. William Gibson, qui ens va donar la paraula ‘ciberespai,’ no tenia ni idea d’ordinadors quan va escriure *Neuromàntic*, novel·la que tracta d’una intel·ligència artificial que es vol independitzar del seus amos humans, justament al ciberespai. D’altra banda ja he perdut el compte de quantes novel·les experimenten amb oferir trames quàntiques, és a dir, amb narracions simultànies, si és que realment això té res a veure amb la física quàntica (em va frapar especialment el que en Neal Stephenson fa a la llarguíssima *Anatema*).

Vaig estar una temporada llegint regularment *Muy interesante* (quan freqüentava una perruqueria unisex on la compraven pels clients masculins...) però des que hi he deixat d’anar no tinc font regular d’informació divulgativa científica més que l’apartat de les notícies a Google. Per això per a mi la CF, sobre tot la ‘hard’, també té un vessant didàctic. Jo la llegeixo, una mica per una certa vena masoquista, demanant-me a cada frase que no entenc si és culpa meua per la meua ignorància o de l’autor per no saber expressar-se. He agafat en aquest sentit una mena de gust adictiu per les novel·les del Charles Stross,¹⁶ que ve del món de la informàtica, i em fa suar de

¹⁶ Veure http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Stross i el seu blog <http://www.antipope.org/charlie/blog-static/>

valent per seguir-lo. El mateix el Neal Stephenson, encara que m’agrada més el toc humorístic del Stross. A *Accelerando* (2005) té una escena en la que un noi que no es porta gens bé amb la seva mare ha de passar pel tràngol de trobar-se amb un clon de la mateixa senyora però més jove que ell mateix. La seva perplexitat és majúscula.¹⁷

Els temes que m’atreuen més, sense ordre específic són:

- El contacte amb altres espècies no humanes
- La colonització d’altres planetes i la interacció entre civilitzacions
- Els robots i la intel·ligència artificial, associats amb la informàtica (molt ‘cyberpunk’)
- El cos post-humà, associat amb la nanotecnologia i la enginyeria genètica (molt ‘post-cyberpunk’)

Si aterren els extraterrestres vull estar en primera línia, encara que no em veig amb cor de viatjar a Mart. I fixeu-vos que no hi ha pel·lícula de terror que em faci més por que una d’invasions –la versió del Spielberg de *La guerra dels móns*, sense anar més lluny. Robots? Doncs no faig més que empipar la meua amiga Carme Torras,¹⁸ que els dissenya pel CSIC, perquè em posi a la llista de voluntaris si cal provar un prototip domèstic. Ordinadors? Què haig de dir –visc a internet. I el cos post-humà, doncs estic esperant a que surti el primer implant neuronal per millorar les capacitats cerebrals (em diu la Carme Torras que d’aquí a uns 12 anys).

Perquè veieu lo complicat que és orientar-se a la CF, quan vaig llegir *The Dervish House* (2011) de l’Ian McDonald em vaig prendre com una gran broma la idea que tenen uns joves d’Istanbul de muntar una empresa que es dediqui a usar l’espai lliure a les cèl·lules humanes per posar-hi informació... Molt ‘post-cyberpunk,’ vaig pensar. Llegint, però, sobre post-humanisme em vaig trobar que el químic Charles Lieber¹⁹ es conegudíssim per recerca a partir de la qual vol arribar a implantar dispositius digitals a nivell cel·lular. Encara penso que lo del McDonald és una broma, però. Imagineu en tot cas las possibilitats narratives que obre la recerca del Prof. Lieber.

Crec que hem arribat a un món en el qual si un científic ignora Shakespeare no passa res, si bé jo prefereixo un científic ben llegit. Al contrari, si un humanista ignora la ciència i la tecnologia, sembla que tampoc passa res però el fet és que és molt més greu. Penso que aquesta ignorància és la que fa que entenguem tan pobrament el món en el qual vivim. I que les novel·les realistes siguin tan limitades.

No tinc pas intenció d’aplicar coneixements derivats de la neuro-ciència cognitiva, si és diu així, a analitzar *Hamlet*. Tampoc em cal, sincerament, que un científic m’expliqui els errors i disbarats de molta CF perquè una mica de màgia sempre cal. El que vull dir és que per exemple

¹⁷ Un dia vaig explicar això a una taula rodona d’un tema no relacionat amb la CF i el públic va riure. Empipada pensant que es reien de l’anècdota com representativa de la banalitat de la CF li vaig preguntar al meu company de taula en veu alta ‘de què es reia la gent?’ i ell em va dir, ‘dona, els poses nerviosos.’ Elegant, cortés i potser totalment encertat.

¹⁸ La Carme Torras ha escrit una magnífica novel·la de CF, *La mutació sentimental* (2007) (Veure <http://www.iri.upc.edu/people/torras/>)

¹⁹ Veure la seva recerca a <http://cml.harvard.edu/>

quan explico ‘Literatura Victoriana’ m’agrada explicar que el món d’*Oliver Twist* de 1837 i el de *El cor de les tenebres* de 1897 són universos tecnològicament ben diferents, encara que la ciència i la tecnologia no siguin part directa de la trama. Si hem d’escriure una novel·la avui hem de fer servir amb cura aquest rerefons o els nostres amants separats per la distància acabaran enviant-se cartes en lloc de parlar per Skype... D’altra banda, em va fascinar aprendre com l’evolució dels efectes especials al teatre del segle XIX va dependre de la substitució del llum de les velles pel del gas i, més tard, per la electricitat. La llum elèctrica, massa directa, va tenir inicialment un impacte negatiu sobre el teatre d’espectacle decimonònic, just en el moment en que la invenció de la càmera cinematogràfica (1897) va permetre, gràcies sobre tot a Mèlies, transportar a la pantalla tota la il·lusió del teatre d’efectes especials, ampliada i millorada.

Lo ideal, si em seguia, seria que la més gran narració del nostre temps fos unànimement admirada pels humanistes per la seva gran literatura i pels científics per la seva sòlida base. Ara mateix tenim damunt nosaltres el Tema amb majúscules: com l’ebola està fent-nos arribar als límits de la nostra recerca mentre trenca barreres entre el tercer i el primer món (tenim com a precedent més proper la molt interessant *Guerra Mundial Z* (2006) del Max Brooks). Davant això tan colpidor, qui vol llegir el retrat d’una crisi personal petitburgesa, encara que sigui l’*Ulysses* del Joyce? El problema com veieu és, justament, que de moment no tenim ningú a l’altura del Joyce (posem del Dickens, que m’agrada molt més) per fer aquesta gran novel·la del món actual. Potser el Jose Saramago es va aproximar en escriure *Assaig sobre la ceguesa* el 1995 però aquesta novel·la mai ha rebut clarament una etiqueta de gènere, malgrat les seves clares connexions amb l’obra del John Wyndham *El dia dels trífids* del 1951, que sí es considera CF.

Acabo, doncs, amb l’esperança que un dia fem un pont entre la ciència i les humanitats, i que dins les humanitats es tracti millor la CF que, sens dubte, podria ser un dels ciments d’aquest pont.

Moltes gràcies!!

6. Coda: Observacions arrel de les preguntes al seminari

Volia recollir aquí unes reflexions arrel de les preguntes fetes pels participants al seminari un cop acabada la meua xerrada:

1. És cert que el ‘paradigma científic’ i el model epistemològic usats per estudiar la CF varien de cultura en cultura. A la de parla anglesa que conec més a prop es parla de ‘the fantastic’ en relació a la literatura no realista i de ‘fantasy’ en relació a la literatura amb elements màgics. No existeix un gènere que s’anomeni ‘the marvellous’ mentre que en les lletres hispanes sí es fa servir aquest terme per referir-se al que jo conec com a ‘fantasy.’ D’altra banda ‘Gothic’ es refereix en anglès a un mode i no pas a un gènere narratiu amb branques diverses a l’horror, la CF, la ficció de detectius, etc. *Frankenstein* és gòtic i CF a l’hora. La manca de model crític comú dificulta sens dubte el treball acadèmic comparatiu.

2. Mentre altres gèneres derivats també del gòtic, especialment la novel·la de detectius, s’ha consolidat com a gran gènere popular i acadèmicament digne, la CF encara no ho ha fet. Això és

poc comprensible si pensem amb la seva història (200 anys a partir de *Frankenstein*) i en la seva espectacular presència al cinema, la TV i els videojocs. Tenim, per exemple, a Barcelona una setmana sencera dedicada a la novel·la negra cada Febrer però no pas a la CF. Aquesta marginalització no s’acaba d’entendre ni als països on l’estudi de la CF té arrels acadèmiques més fortes. Personalment, penso que és un tema relacionat estretament amb el ‘fandom’, en el sentit que des del punt de vista acadèmic els textos més complicats de legitimar són els que desperten més passions ‘irracional’s (per pur prejudici acadèmic). Una cosa és ensenyar i estudiar novel·la negra, amb un conjunt de seguidors més moderats, i d’altra ben diferent CF, amb seguidors que ... fins i tot creuen en les abduccions alienígenes... En tot cas, mentre la psicoanàlisi ha estat potser el gran discurs legitimador del Gòtic, la CF no es beneficia gens de l’ambivalència del públic en general vers la ciència i la tecnologia.

3. No em queda gens clar que la CF sigui ficció popular, al menys en la seva vessant escrita si per popular entenem oberta a masses de lectors. Crec de fet que és un gènere força minoritari. Jo he sentit l’Iain Banks explicar que les seves novel·les realistes sempre han representat dos terços de les seves vendes i la seva CF només un, quan de fet intuïtivament hauria de ser tot el contrari. Dubto moltíssim que les xifres super-vendes en CF siguin ni remotament semblades a les de la novel·la negra, i potser erro però la meua intuïció em diu que la fantasia ven molt més. Seria bo que algú es posi a fer aquesta mena de recerca.

© Sara Martín Alegre

You are free: to Share — to copy, distribute and transmit the work under the following conditions:

Attribution — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Noncommercial — You may not use this work for commercial purposes.

No Derivative Works — You may not alter, transform, or build upon this work.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.